

prof. dr. Rudi Rizman
Obča sociologija 3,
Sociologija naroda in nacionalizma

SPLOŠNO O PREDMETU OBRAVNAVE

Pravega konsenza o definiciji termina "narod" ni. V času, ko je globalno družbeno dogajanje *presenetljivo* močno vezano na tisto, kar se skriva za pojmi etnija, narod, nacionalizem, nacija, vlada na področju opredeljevanja ter razumevanja teh pojmov strahotna zbrka. Nemara gre razloge za omenjeno *presenetljivost* pripisati tudi pojmovni zbrki, ki pa ima v dobri meri svoje korenine v ideoloških konstruktih oz. strategiji spuščanja in mešanja megle. Toliko bolj je, kot skupni imenovalc za množstvo družbenih pojavov, dobrodošel termin "etnonacionalizem" - žal verjetno le dokler je svež in ne obče (zlo)rabljen.

Narod je utemeljen na psiholoških dejstvih (občutek pripadnosti določeni skupnosti); kompleksnost njegovih določil je vezana na subjektivno prepričanje ljudi, da nekaj objektivno obstaja in je obstajalo v zgodovini (nacionalni mit). Pojem narod-nacija, ki izhaja iz latinščine (*nationem* - vrsta, rasa), se je sprva uporabljal za skupnost na osnovi krvnih vezi, kasneje pa na osnovi skupnega izvora. Glede na različno konstituirane družbene organizme je v sodobnem svetu potrebna karseda kritična uporaba tega pojma - poznamo namreč etnično dokaj homogene nacionalne države, mnogonacionalne države in naseljske države. Zanimivo je, da je etnično dokaj homogenih nacionalnih držav manj kot deset odstotkov, kar je zgovoren dokaz, da je razlikovanje med narodom-nacijo in državo bistvenega pomena za zmanjšanje nerazumevanja na tem področju.

V slovenskem jeziku poznamo ustrezno razliko med pojmom narod in nacija: pojem "**nacija**" se uporablja za skupnost vezano na neko državo in sicer neglede na narod ali etnijo, ki ji posamezniki v tej skupnosti pripadajo; tako lahko npr. govorimo o naciji ZDA ter o pripadnikih narodov in etnij, ki to nacijo sestavljajo.

Tudi pojem "**etniija**" prinaša več različnih definicij in pomenov, kar spet pomeni nesporazume, ki v glavnem izhajajo iz neustrezne rabe pojma v smislu podskupin oz. manjšin (jezikovnih, kulturnih, verskih, ...). Prej kot kakšen podrejen del večje politične celote, predstavljajo etnične skupine njen dominanten del (Kitajci, Francozi, ...); da gre za temeljno skupino pove tudi izvorni grški pomen (*ethnos* - ljudstvo). Zavest o etnični solidarnosti - pripadnosti na osnovi verovanja v skupne prednike - se pojavi mnogo prej, preden je mogoče govoriti o narodih. Torej je - kot pravi Max Weber, ki etnične skupine baje ni ločeval od naroda - etnična skupina potencialni narod, ki narod postane le, vkolikor se samozave tega kar je oz. se spozna po sebi sami.

Narod, ki želi postati dinamična sila in subjekt zgodovine, mora imeti aktivno predstavo o sebi. Takšen narod oz. politično ozaveščena etnija potrebuje in si lasti pravico do državnosti. V mreži "mednarodnih" gospodarskih, diplomatskih, vojaških, ... odnosov je v sodobnem svetu za narod, ki želi postati subjekt v teh odnosih, vitalnega pomena, da ustvari državo - gre namreč predvsem za meddržavne in ne mednarodne odnose.

Predpogoj formiranja nacionalne države je ustrezna ideologija - ideologija, ki bo na vsakem koraku postavljala to zahtevo, ki ima strašanski emocionalni naboj, ki bo mobilizirala vse narodove potenciale za doseg tega cilja - **nacionalizem**. Zaradi svoje ambivalentne narave se nacionalizem izmika terminološki preciznosti ter poskusom temeljite znanstvene obravnave, je tako namišljen kot realen pojav. Nerazumevanje, ki spremlja pojem naroda, se v veliki meri prenaša na pojem nacionalizma - največkrat ga povezujejo s političnim izražanjem lojalnosti do države in ne do naroda.

Morda bi bilo smiselno tovrstne nesporazume rešiti vsaj v slovenskem jeziku, ki to dopušča na osnovi prej omenjene distinkcije narod-nacija. Tako bi lahko nacionalizem identificirali

z lojalnostjo do države oz. nacije, medtem ko bi za lojalnost do naroda (oz. prejšnji pravilni, vendar ..., pomen pojma nacionalizem) rabili pojma “**narodoljubje**” in “**rodoljubje**”, ki sta z ustreznim pomenom že vključena v Slovar slovenskega knjižnjega jezika.

Nekateri avtorji raje kot o nacionalizmu govorijo o **primordializmu** ter znotraj etničnega raziskujejo prekrivajoče ali razlikujoče se primordialne vezi kot so religija, rasa, regija, jezik, ... Dovolj zgovoren je primer Severne Irske, kjer je različna verska pripadnost prevladala nad vsemi drugimi skupnimi etničnimi znaki oz. primordialnimi vezmi. Te vezi so lahko s skupno etnično identiteto v konfliktu ali pa jo nadgrajujejo. Na neenakomeren vpliv posameznih primordialnih znakov na etnično zavest pa posebej kažejo izrazi, ki pravzaprav predstavljajo tipizacijo nacionalizmov: kulturni nacionalizem, religiozni nacionalizem, ... Primordialni koncept torej omogoča kompleksnejšo sociološko sliko medetničnih razmerij kakor tudi preciznejšo analizo znotraj posamezne etnične skupine oz. naroda.

V zadnjem času so dokaj zaznavne razne regionalistične pobude, vendar **regionalizem** še zdaleč ne razpolaga s tako močnim emocionalnim nabojem kot nacionalizem, zato je bolj kot nadomestek zanj lahko njegovo dopolnilo, še večkrat pa “nedolžna” krinka.

VZNIK NARODA, NACIONALIZMA IN NACIJE

V družbenih in humanističnih vedah ni soglasja o tem, v katero zgodovinsko obdobje je mogoče postaviti vznik nacionalne zavesti in nacionalistične ideologije. Nekateri vplivni avtorji so prepričani, da so narodi ter vse kar sodi zraven zgolj namišljeni konstrukti nacionalistov oz. elit, namenjeni razvidnosti političnih argumentov in uresničevanju interesov. Takšnemu prepričanju oponirajo t. i. primordialisti (prvobiteži), ki trdijo, da so narodi povsem naravni fenomeni, osnovani na prvinskih vezeh občutja sorodnosti in razširjene družine. Seveda imajo zastopniki obeh

konceptov različne odgovore na vprašanja obstoja nacionalizma v Antiki, Srednjem veku, ... "Modernisti" v sociologiji poudarjajo vlogo birokracije in kapitalizma pri formiranju narodov oz. nacij, niso pa si edini o tem, ali so narodi predvsem politične ali kulturne ali socialne skupnosti.

Vznik narodov v zgodovini je skušal Anthony D. Smith locirati z naslednjo definicijo naroda: "Narod je ime za skupnost zgodovine in kulture, ki razpolaga s skupnim ozemljem, ekonomijo, izobraževalnim sistemom in enotnim pravnim sistemom." Ta avtor je mnenja, da je treba nastajanje narodov opreti na analitično ločene procese, ki so se odvijali v daljših zgodovinskih obdobjih.

Poznamo več vzorcev formiranja narodov. Seton-Watson opozarja na razliko med "starimi narodi" Evrope in novonastalimi narodi Azije in Afrike. Ernest Gellner se omejuje na dva značilna procesa:

1. zgodnje industrijski integrativni nacionalizmi, ki temeljijo na mobilnosti v okviru jezikovne celote;
2. poznoindustrijski secesijski nacionalizmi, ki se upirajo asimilacijskim pritiskom industrijske kulture.

Anthony D. Smith je sociološko takole tipiziral vzorce formiranja narodov:

1. zahodni, kjer se sočasno pojavita narod in država - države so se izoblikovale okoli glavnega etničnega jedra, ki so se mu s političnimi zvezami, porokami, prisilo in administrativnimi posegi "pridružile" druge etnične in religiozne skupine;
2. imigrantski, kjer delne etnije ustanovijo državo in vanjo kontinuirano absorbirajo nove imigrante iz različnih kultur - tako je ustanovljena teritorialna oz. politična nacija (ZDA, Australija, ...);
3. etnični, kjer gre za etnije na različnih stopnjah samozavesti, ki postavljajo zahteve po ozemlju, avtonomnem pravnem in izobraževalnem sistemu ter končno zahtevo po lastni državi;
4. kolonialni, kjer je moderna država od zunaj vsiljena prebivalstvu, sestavljenemu iz različnih etničnih skupnosti in kategorij - te se z namenom formiranja lastne države

povežejo, pri čemer nacionalizem bolj kot na etnijo opirajo na državo.

Na pomembno vprašanje, ali zahteva formiranje države predhodno izgradnjo naroda-nacije, Smith odgovarja, da vsaka država potrebuje svoj narod-nacijo kakor tudi vsak narod-nacija potrebuje svojo državo. Sodobni svet je svet narodov-nacij - kdorkoli se sklicuje na politično suverenost potrebuje usluge nacionalizma. Naše stoletje bi lahko verodostojno predstavili s prikazom evolucije nacionalne zavesti in nacionalistične ideologije, zato je toliko bolj pomembno analizirati in locirati njun vznik.

Zveza med politično legitimnostjo in etnično identiteto je skozi zgodovino privedla do **“na ela samoodlo be narodov”** - pravice skupine ljudi, ki se po lastni sodbi razlikuje od drugih, da se odloči za svojo državo. Kakšen revolucionarni naboj prinaša to načelo jasno pove dejstvo, da je na svetu nekaj tisoč etničnih skupin in manj kot dvesto držav. Velja dodati, da stabilna država potrebuje kolikor toliko skupno kulturo in zgodovino oz. historično mitologijo, s tem pa mite, simbole, vrednote, spomine, ... Postavlja se vprašanje, kako uskladiti načelo samoodločbe s spoštovanjem integritete mnogoetničnih držav, sploh ob dejstvu, da sta oba principa vključena v 1.člen Ustanovne listine OZN.

Zanimivo bi bilo analizirati trende nastajanja in propadanja držav ter spreminjanja njihove narodnostne in etnične strukture skozi svetovno zgodovino zadnjih stoletij - tudi zato, ker etnično samoodločanje, formiranje narodov-nacij in držav zagotovo ne sodi na odpad politične zgodovine - nasprotno.

TEORETSKE RAZLAGE ETNONACIONALIZMA

Različni teoretski pristopi se medseboj soočajo pa tudi deloma prekrivajo, zato težko govorimo kakšni čisti teoretski poziciji. Zelo prepričljivo identifikacijo teoretskih razlag etnonacionalizma je podal John Breuilly.

Nacionalisti na razlaga

je bolj kot prava teorija orodje nacionalistov za legitimiranje specifičnih nacionalnih interesov, katerim podrejajo svoje definicije. Ta pristop si prek teoretskih nastavkov prizadeva uresničiti zahtevo naroda po samostojnosti ter nacionalno identiteto podrediti ideologiji nacionalne države.

Komunikacijska razlaga

gleda na narod kot na razvit sistem notranjih komunikacij, ki ustvarjajo občutek skupne identitete. Ta teorija, ki ni obremenjena z apriorno ideološko instrumentalizacijo naroda, raziskuje tudi ambivalentnost komunikacijskih procesov med posamezniki in etničnimi skupinami, ki lahko botrujejo tako notranjim konfliktom kot večji solidarnosti. Posebej se posveča vzrok in razmeram v katerih postaneta konflikt in solidarnost nacionalistično obarvana ter išče odgovora na vprašanja, pod kakšnimi pogoji je moč zasejati nacionalistična razpoloženja in kako nacionalistično gibanje vpliva na različne oz. eno etnično populacijo. Komunikacijska razlaga zaenkrat žal ni postregla z ustreznimi odgovori na vprašanja: kako in zakaj so nacionalistične doktrine nastale in zakaj imajo na ljudi tako močen vpliv?!

Marksisti na razlaga

nacionalizem podreja temeljnemu razumevanju razrednih in ekonomskih konfliktov, pri čemer slednji nastopajo med različnimi družbami. S perspektive razrednega konflikta pa se nacionalizem pojavlja:

- kot instrument enega samega razreda;
- kot opredelitev koalicije dveh ali več razredov, od katerih vsak zasleduje lastne interese;

- kot izraz interesov enega razreda, ki uspe tudi druge razrede nagovoriti k podpori nacionalistične opcije.

Marksizem razmeroma dobro pokaže na manipulacije z nacionalizmom, kompleksnejše osvetlitve pa ni prinesel - verjetno zaradi osredotočanja zgolj na učinke razrednih interesov. Nacionalizem v razredni boj ni vprežen, pač pa je relativno avtonomen in se je zasidral v vseh manifestnih družbenih razredih, kar je danes eno od osrednjih obeležij moderne politike. Tipologijo progresivnega oz. dobrega in reakcionarnega oz. slabega nacionalizma bi marksisti nemara lahko presegli z odgovorom na vprašanje: kako in v kakšnih družbenih okoliščinah se politično gibanje otrese razrednih določil ter kakšno vlogo ima pri tem ravno nacionalizem. Moč nacionalizma je marksizem podcenil - v kritičnih in prelomnih družbenih situacijah je populizem, ki največkrat igra na nacionalistične strune, veliko bolj privlačen kot pa kakršnakoli racionalna alternativa. Nacionalizem je kot najmanjši skupni imenovalec pač najbolj pri roki, zato je psihološko naivno pričakovanje, da se ga množice ne bodo toliko raje oklenile.

Psihološka razlaga

postavlja v središče pozornosti potrebo ljudi po identifikaciji s širšimi skupinami in cilji. Etnonacionalizem opredeljuje kot vztrajanje na pomembnosti identitete posebne kulturne skupine, ki je globoko zakoreninjena v zgodovinskem spominu posamezne etnije. Posebna pozornost velja situacijam, ko družbo zajame kriza identitete oz. dotedanje identitete izgubijo svojo privlačnost. V takšnih situacijah je nacionalizem praviloma najbolj sprejemljiva alternativa, saj za razliko od univerzalističnih doktrin (liberalizem, komunizem, ...) prisega na kulturno identiteto. Pri tem ne smemo zanemariti t. i. inteligence, ki se navadno pojavi v vlogi "ponudnika" nove identitete, kar ji omogoči vodilno mesto v družbi - motivov, tako statusnih kot materialnih, ki jih prinaša politična samostojnost, inteligenci seveda ne manjka. Brez interesa inteligence si težko zamislimo vznik nacionalističnega gibanja, sploh pa njegovo osvojitve oblasti. Vzpon in uspehi ideologije nacionalizma niso prav nič *presenetljivega*, če vzamemo v obzir nekatere

izpostavljene značilnosti moderne družbe, kot je npr. kriza in izguba identitete. Ustvariti občutek solidarnosti in skupno identiteto v družbi, kjer prevladujejo neosebni, abstraktni in na osnovi racionalnega interesa vzpostavljeni odnosi, je kratomalo ključen problem moderne družbe. Nacionalizem je pri tem uspešen, saj z opevanjem kulturne identitete in čustvene solidarnosti vzpostavlja mit skupnosti, poleg tega pa je usmerjen k formiranju nacionalne države.

Funkcionalna razlaga

izhaja iz dihotomije med tradicijo in moderno oz. skupnostjo in družbo ter kaže na vlogo nacionalizma pri prehodu iz tradicionalne v moderno identiteto. Nekateri to funkcijo nacionalizma posrečeno imenujejo kar "religija modernizacije". Nacionalizem se spet pojavlja kot ponujena roka rešitve iz družbene krize ter pomemben faktor vzpostavljanja nove stabilnosti. Politične elite zatorej - da bi ga vpregle v modernizacijske procese - po etnonacionalizmu seveda rade posežejo.

ANTHONY D. SMITHOVA GENEALOGIJA NARODOV

Etnične skupine so si izborile status naroda po dveh poteh. Ena pot je **dr avno-teritorialna**: dominantne države predvsem prek birokratskih prijemov sčasoma integrirajo v narod prebivalstvo posameznih ozemeljskih enot. Druga pot je **etni no-genealoška**, ki predstavlja reakcijo na nastanek držav in nacij po državno-teritorialnem principu ter vodi k nastanku narodnih in ljudskih skupnosti.

S procesi teritorializacije in politizacije je nastal nov tip človeške skupnosti, ki ni tolikanj temeljil na lokalni lojalnosti in identiteti. Pri tem imajo pomembno vlogo inteligenca, masovna komunikacijska sredstva in vzpostavitev ekonomske enotnosti z mobilizacijo vseh članov družbe. Za zagotavljanje minimuma solidarnosti, umestitev v prostor in čas ter oblikovanje moralnih načel novoveških narodov so - s poustvarjanjem etničnih temeljev in preteklosti naroda - poskrbele elite in inteligenca.

Zatorej so pri preučevanju novoveških narodov in nacionalizmov posebej pomembne njihove **etni ne korenine**. Narodi namreč lahko preživijo le vkolikor imajo etično jedro (primerna in prepričljiva zgodovinska mitologija) z domovino ("stoletna ognjišča", avtonomija, enotnost) in junaki (utelešenje narodove "zlate dobe", idealov). Potemtakem narodi niso tako "novoveški", kot zatrjujejo modernisti, pač pa so dolgoročni procesi (mobilizacija, teritorizacija, politizacija, ...), katere lahko vsaka generacija definira na novo.

Pristopi k proučevanju etničnosti in njene biti

Prvi pristop, ki ga zasledimo v študijah o etničnosti, zastopajo t. i. **Parmenidovci**¹ oz. primordialisti ali večnostniki, ki zagovarjajo tezo, da je etničnost neločljiv atribut človeških združb, četudi se njene pojavne oblike in intenzivnost spreminjajo. Posvečajo se tistim kulturnim dimenzijam, ki bolj večnostno zaznamujejo človeka (jezik, običaji, religija, zgodovinski spomin) in okrog katerih se skozi vso njegovo zgodovino oblikujejo različne skupnosti.

Drugi pristop zagovarjajo t. i. **Heraklitovci**², ti so prepričani, da je etničnost zelo spremenljiv in dokaj nepomemben fenomen. Svoja opazovanja so usmerili v posamezne pojave in relativno kratka časovna obdobja, posebej pa se posvečajo vplivu nacionalizma in *rodoljubja* na družbeno-politična gibanja ter obratno.

Res je, da bi v človeški naravi in izkušnji težko našli karkoli, kar bi zahtevalo delitev človeštva v etnije; pravtako takšna delitev še zdaleč ni edini temelj političnih entitet. Res pa je nemara tudi, da v zgodovini človeštva ni obdobja, ko bi etničnost povsem izginila in ne bi imela nikakršne družbene vloge. Parmenidovci in heraklitovci po eni strani obravnavajo različne tipe pojavov, spet po drugi pa se njihove obravnave istega

¹ Parmenides, rojen okoli 515 pr. n. š., pripadnik filozofske šole Eleatov, velja za očeta metafizike; njegov nauk o biti le-to opisuje kot eno samo, negibno in večno - raznoličnost sveta in gibanje sta le prevara čutnih zaznav.

² Herakleitos, rojen okoli 500 pr. n. š., velja za očeta dialektike; temelj njegove filozofije je stalno preminjanje (edino to je stalno), mehanizem večnega nastajanja in preminjanja je boj nasprotij, po njih se vrši.

problema medseboj izključujejo. Etnije in narodi nikakor niso nič stalnega in nespremenljivega, vendar s tem povezani procesi spet niso popolnoma spremenljivi in prilagodljivi - ne gre zgolj za kulturno povrhnjico oz. masko "resničnih" družbenih sil - etnične identitete imajo svojo izvirno vlogo in moč.

Kompleksnosti etničnih pojavov očitno ni mogoče zadovoljivo razložiti ne s parmenidovskim niti s heraklitovskim pristopom oz. miselnim tokom. Zato se izognimo obema alternativama in se posvetimo zgolj kompleksu mitov, spominov, simbolov in vrednot, ki jih generacije različnih skupnosti prenašajo ena na drugo in se z njimi identificirajo. To je **simbolna perspektiva**, z njo skušajmo razumeti naravo, moč in vlogo etničnosti skozi mitsko-simbolne komplekse ter povezavo vrednot in spominov, ki ločujejo in združujejo množice ter usmerjajo njihova nagnenja in čustva. Iz te perspektive ter s takšnim pristopom je moč obravnavati etničnost kot pojav, ki ponikne in se vrne, njeno bit pa kot spreminjajočo se in hkrati trajno - le tako lahko res razumemo dinamični in ekspresivni značaj etnične identitete ter vzroke za njen vpliv na človeka oz. človeštvo.

Razmerja med etno-nacionalnimi konstitutivnimi elementi

Novoveški narodi in nacionalizmi so poglobili pomen ter razširili obseg etničnih pojmovanj in struktur; etnične strukture in ideale so univerzalizirali, a v praksi - ti državotvorni narodi - nikadar **niso presegli etni nosti** in etničnih čustvovanj. Tako kot je prednovoveška etničnost skušala vsako (svojo) posamezno skupnost obraniti pred zunanjimi vplivi, si novoveški nacionalisti prizadevajo za lastno državo vsake (svoje) kulturne skupnosti. Etnična gibanja so obnavljala svoje kulture in gospodovala domovinom z ohranjanjem kulture prednikov, nacionalisti pa so ustvarili fetiš enotne kulture, iz nje izgnali "tujce" in z uvedbo novoveškega izobraževalnega sistema učinkovito utrdili tradicije in mite prednikov.

Narodi so neprimerno bolj vključujoče tvorbe kot katerakoli etnična skupnost, seveda pa tudi bolj politizirane - v mednarodnih oz. meddržavnih odnosih so dejavni na način, ki

ga je bila zmožna le redkokatera etnična skupnost: **vplivati na zgodovino neposredno**. Z narodom so množice dobile svoj glas in se s svojim jezikom umestile v zgodovinski čas in prostor. Prej so bili pisarji in duhovniki hkrati čuvaji ter vir etničnih mitsko-simbolnih kompleksov, ko pa je buržuazija izporinila aristokracijo ter podprla širjenje in prodor etničnosti, je postala inteligenca tista, ki odkriva ter posreduje mite in simbole novoveških narodov. Pri tem procesu so spremembe v načinu komuniciranja in združevanja bolj revolucionarne kot njegove končne posledice - narodi presegajo svoje etnične temelje le ko gre za sredstva, redkokdaj pa ko gre za cilje.

Ideali vsake etnične skupine, kot tudi vsakega naroda in nacionalista so (za svojo etnično skupino oz. narod) čast, samospoštovanje, solidarnost, kohezija, ... Razmerja med temi vrednotami so se sicer spremenila, sredstva, s katerimi razpolagajo nacionalisti, so učinkovitejša, vendar gre le za **razlike v sredstvih in ne v ciljih**. Resnici na ljubo: narodi in nacionalizmi so razlogom, zaradi katerih vzpodbujajo omenjene vrednote, dodali še boj za politično avtonomijo in ekonomsko samozadostnost ter jih postavili v širši kontekst. Obnavljanje časti in kulture sta s tem postali opravili drugega reda in pomena (za razliko od prednovoveških časov); za ohranjanje družbene solidarnosti je bilo potrebno upoštevati **sprememnjeno razmerje med kulturo in politiko** oz. med samimi etno-nacionalnimi konstitutivnimi elementi meddržavne politične ureditve.

Kaj pa **mali narodi**, teh je v današnjem svetu velika večina?! Za njih sta kultura in zgodovina ne samo sredstvo, pač pa tudi cilj obstoja - bolj jih velike nacionalne države ogrožajo s tehnološko in gospodarsko dominacijo, bolj vitalna je njihova samosvoja kultura. Kaže, da je - s številčnostjo in različnostjo malih narodov - bit stare, demotične (ljudske) etničnosti dobila novo življensko moč, pri čemer nikakor ne gre za kakšen regionalen pojav, nasprotno.

Nacionalizem je postal predvsem domena malih narodov in etničnih skupnosti, na svetovni ravni pa se je kulturni pluralizem prelevil v političnega. Ti narodi zaradi ekonomske odvisnosti še zdaleč niso nemočni, saj imajo svojo zgodovino in usodo -

razpolagajo s svojimi miti, simboli, vrednotami - ter lahko samostojno vplivajo na svoje politično življenje. Skupaj z drugimi malimi narodi si skušajo izboriti večji delež sredstev in vpliva v svetovnem gospodarstvu in politiki. "Veliki" so seveda zaskrbljeni nad naravo in obsegom problemov, ki jih mali narodi prinašajo v svetovno politiko, posebej pa nad zahtevami, ki so jih pripravljene izboriti tudi s silo.

Napetosti in konflikti z etnonacionalisti nim nabojem

Gon nacionalne enotnosti, ki etnično kulturo, domovino, državo in prebivalstvo spreminja v homogeno celoto, predstavlja grožnjo regionalnim sistemom držav, saj večkrat ne ustreza kulturno-zgodovinskim skupinam prebivalstva, ki v njih živijo. Ti sistemi držav so nastali pred pojavom nacionalizmov in težijo k neprimerno večjemu centralizmu kot je to sprejemljivo za male narode. Seveda imajo vsi svoj prav, kar botruje številnim mednarodnim napetostim in konfliktom.

1. Konflikti pogosto nastopijo ob prizadevanjih etničnih skupin in narodov, da si znotraj obstoječih držav ustvarijo avtonomije ali samostojne države. V takšnih primerih državne elite praviloma razvijejo t. i. **birokratski nacionalizem**. Prebivalstvo je - neglede na etnično pripadnost - razglašeno za narod, ta pa za edini integralni in legitimni subjekt v državi. S tem postane nacionalizem uradna državna ideologija, prizadevanja etničnih skupnosti in malih narodov pa nelegitimna. To konflikta med lojalnostjo do države in etnično solidarnostjo znotraj manjšine (ki hoče postati narod) seveda ne odpravi.
2. Precej pogost primer konflikta med nacionalizmom in sistemom držav je vezan na ozemeljske zahteve obstoječih držav (navadno do sosednjih držav), pri čemer gre največkrat za politične motive. Poskus etnične mobilizacije rojakov zunaj meja matične domovine imenujemo **iredentizem**.
3. **Zastopniški nacionalizem** je na delu, kadar etnični rojaki - živeči v drugih državah - moralno, materialno ali celo

teroristično podpirajo prizadevanja (opisana pod prvo točko) rojakov v polietnični državi.

4. Nov tip državne ureditve - čvrsta **nacionalna država** - je nastal iz konflikta med lojalnostjo do države ter narodno solidarnostjo znotraj te države. Takšen konflikt navadno nastopi, če se država odtuji svojemu etničnemu jedru in kot posledica nastopi **obnovljeni nacionalizem**, ki mobilizira etnično jedro okrog predelane etnične mitologije ter tako vzpostavi politični narod.

Očitno moramo tudi v prihodnje pričakovati spremembe in premike na področju regionalnih sistemov držav. Tu mislim predvsem na drobljenje držav, ki mu mednarodna skupnost in velesile praviloma niso naklonjene. Razlogi, da ni drobljenja in uspešnih odcepitev še več, se skrivajo tudi v muhasti naravi etnonacionalizmov (pravočasnost) - seveda pa je primernih zgodovinskih trenutkov za osamosvojitve izredno malo. Poleg tega v svetu narodov velja pravica prvega: nacionalizmi, ki so se pojavili prvi, si lastijo največ pravic ter sekundarne in izpeljane nacionalizme izrazito zatirajo.

Državne elite imajo do teženj protonarodov pogosto neresen odnos, podcenjujejo njihov občutek ogroženosti in potrebo po identiteti. Tudi "mednarodna" skupnost priznava zgolj konstituirane nacije in države ter dopušča njihovo nasilje nad brezpravnimi (nekonstituiranimi) etničnimi skupinami in narodi. Občutek pripadnosti etnični skupnosti pa je globoko zakoreninjen in brez upoštevanja tega dejstva ni mogoče vzpostaviti ravnotežja med državno oblastjo in ureditvijo na eni ter med potrebami etničnih skupnosti na drugi strani. Za razumevanje vzrokov etničnih antagonizmov in konfliktov identitet je nujno skrbno proučiti etnične mite, spomine in simbole ter njihov notranji pomen.

NENAZADNJE

Dogajanja, bili smo jim takorekoč neposredne priče, na ozemlju naše nekdanje države so tragično in toliko bolj zgovorno

opozorilo o neslutnem naboju ter razsežnostih etnonacionalizma. Le upamo lahko, da je ta tragedija zadosten poduk predvsem mednarodni skupnosti in njenim elitam ter nacionalistom, politikom in inteligencam vseh vetrov.

Etnična mobilizacija in nacionalizem sta globalna pojava in nujno ju je temu primerno obravnavati. Raziskovanje in diagnosticiranje teh pojavov je bilo - spričo procesov internacionalizacije proizvodnje, potrošnje, komunikacij, itn. - žal preveč zapostavljeno. Gotovo je skorajda univerzalen namen vsakega naroda **uveljavitev na političnem zemljevidu sveta**; menim, da gre pri tem tako za zgodovinski kot politično posredovan proces in ravno prežemanju obeh pripisujem tudi etnično mobilizacijo ter formiranje naroda.

Nova globalna ureditev in Slovenija

Slovenci smo narod s svojo državo, medtem ko naj bi nacija šele postali. Postati nacija pomeni sposobnost in potrebo po **aktivni vlogi** v globalnem mednarodnem oz. meddržavnem dogajanju, za kar je potreben intelektualni napor naroda, da svoje **vrednote uskladi** z vrednotami modernih nacij oz. vrednotami, na katerih bo temeljila nastajajoča mednarodna ureditev.

Tako pravi v javnosti dokaj prisotna teza, ob kateri se mi najprej poraja vprašanje: "Kako postati aktivni subjekt v globalnih internacionalnih odnosih ter pri nastajanju bodoče globalne ureditve, ako se je - že za sam vstop med nacije oz. med aktivne subjekte internacionalne ureditve - potrebno odreči lastni subjektiviteti in sprejeti vrednote že formiranih nacij?!" Te vrednote ali pravila igre malim državam, narodom oz. potencialnim nacijam pač niso pisane na kožo, nasprotno; to pa še zdaleč ne pomeni, da morajo plavati proti toku - lahko so tudi **korak naprej**.

Nemara je res, da malim državam vedno pretijo velike nevarnosti in da preživijo le, vkolikor jih zanimajo velike strategije, so ambiciozne in **znajo "gristi"**. Vsekakor drži, da Slovenija potrebuje **globalno strategijo** - ki bi jo težko delili na

notranje- in zunanje-politično, na gospodarsko, varnostno, ekološko, itn. -, z njo pa konsenz o nacionalnih interesih, prioritetni lestvici ter metodah in zavezništvi za udejanjenje le-te. Takšna strategija naj vsebuje **ve mo nih scenarijev in alternativ**, nujno pa mora predstavljati osnovne smernice oz. napotila za **organiziranje konkretnih potencialov in struktur** na področju diplomacije, gospodarstva, financ, raziskovanja, ...

Toda: kako v državi Sloveniji sploh pristopiti k oblikovanju globalne nacionalne strategije, kako doseči konsenz o samem postopku priprave in sprejemanja le-te, kako neki mobilizirati vse nacionalne potenciale za njeno izvajanje?! V vpričnih razmerah - ko so oblastniki, politiki in druge elite prezaposleni sami s seboj ter delitvijo oblasti in vpliva - je to praktično neizvedljivo. Na vseh področjih družbenega dogajanja je takorekoč **vse podrejeno mesarjenju za prevlado** posamezne politične opcije in **uzurpaciji vseh razpoložljivih sredstev**, ki bodo spet namenjena mesarjenju ...

Kdo ima pri tem koristi (!) - sploh ni potreben kakšen globalen vpogled - narod, nacija in država zagotovo ne. Kateri politični akterji neprestano hujskajo ter vzpostavljajo svojo identiteto s **polarizacijo in sovraštvom v narodovem telesu**, katere politične opcije **bojkotirajo državne slovesnosti** in hkrati prirejajo svoje proslave?! Kakšna je pri tem vloga Svete katoliške cerkve in kakšna je **globalna strategija Vatikana**, ki očitno odlično obvladuje etnonacionalizem kot tak¹.

Pozivanje k nekakšni spravi je licemerstvo *par excellence* - redkokdo je do nedavnega sploh vedel za gnev, ki so ga z naslodo priklicali med slovenski narod. Preklete malo je tistih, ki bi jim bilo res na mestu poravnati krivice (to mora spoštljivo, brez kakršnekoli evforije opraviti država oz. njen ustreznih organ ali institucija) ... odkod so se vzeli vsi, ki tako vneto zahtevajo, da se jim "nekdo" opraviči, da se **celoten narod spokori** in posiplje s pepelom (!). Seveda so planili tudi mednarodni subjekti (zaenkrat Italija), tudi njim smo naredili krivice - tudi pred njimi naj klečimo.

¹ Smiselna bi bila podrobnejša proučitev: kot institucija oz. organizem je navznoter praktično trans- in nadnacionalen, medtem ko se zna, za dosego svojih interesov, etnonacionalizma prav spretno posluževati.

Kje in kdo so zdaj nacionalisti, krvavo jih potrebujemo - tiste **dr avotvorne in ne zgolj deklarativnih**, ki pompozno razglašajo, katerega kosa države ne damo?!! Kje so strokovna, kulturniška in razumniška združenja, institucije civilne družbe - tudi te večinoma klonijo **v hlap evskem odnosu do politi ne sfere**. Državnikov skorajda ne premoremo ... komur je res do lastnega naroda in države, mora doumeti vsaj to, da je med dvemi milijoni državljanov Slovenije premalo talentov, znanja, izkušenj in potencialov nasploh, da bi si v sodobnem svetu lahko privoščili medsebojno sprtost, **ideološko-politi ni ekskluzivizem** in negativno selekcijo.

Kristjan Verbič

Literatura

Zbornik: Študije o etnonacionalizmu, KRT, Ljubljana 1991.

Časopisi.